

Mål & Mæle · 1

20. årgang, maj 1997

Sprogligheder

handler denne gang bl.a. om betydningen af ordet *undsige*, om Jensen der er (en) klokke, og om et typografisk modefænomen side 2

Nægtelser i trængsel

»Det skal ikke skorte på mangel på velvilje fra min side«, sagde en minister for nylig. Danskerne vælter sig i nægtelser i disse år. Er vi ved at få en ny grammatisk regel om dobbelt negation? side 7

Ømålsordbogen

Der er nu kommet tre af de femten bind af Ømålsordbogen. Det er en videnskabelig ordbog over de danske ødialekter. Læs om dette store værk, dets tilblivelse, indretning og indhold af ord og oplysninger om livet i ældre tid side 12

Modersmål er hjertesprog

Vi ved alle at der er mange forskellige sprog til i verden. Men hvis vi skal være helt ærlige, synes vi at alt andet end modersmålet lyder sært og forkert. Hvad enten vi er japanere, walisere eller danskere side 19

Kidde, Klåj og Elsmis

Kender du dem? Hvis ikke er chancen der nu side 27

Sprogligheder 2

Det er svært at undgå... 7

Ømålsordbogen..... 12

Der eksisterer kun ét sprog 19

Misse, Mie og Marie..... 27

Mål & Mæle i treogtyve år..... 32

Veckla ut dine ören och lyssna på folk! Lyssna på dina vänner och dina ovänner! Lyssna i affärer, på banken, på bussen och överallt där det finns människor! Det finns så mycket att lägga märke till och fundera över i vårt eget och våra medmänniskors språk ...

Lars-Gunnar Andersson

SprogliGheder

Sprogligheder

Denne brevkasse handler om sprogligheder. Det er spørgsmål og problemer om sprog, men det er også fine detaljer i sproget som man bliver opmærksom på, og som man vil gøre andre bekendt med. Går I rundt og tænker på sprogligheder, så send et brev om dem til Carsten Elbro, Erik Hansen og Ole Togeby. De vil svare på brevet hvis de kan. Ellers kender de nok nogen de kan sætte til det. Send brevet til:

Mål & Mæle,
Pernille Frost
Mosevej 17, 2. th.
2860 Søborg

og mærk kuverten Sprogligheder.

? Undsige

Hvad betyder ordet *undsige*? I det sidste par år har jeg set det brugt i en ny betydning, som ordbøgerne ikke synes at kende. Den klassiske er: *sværge død over, erklære fredløs*, eller i det mindste *opsige huldskab og troskab*; den nye: *tilbagevise*, altså påstå, at modparten har uret eller måske ligefrem lyver.

Når man er vant til den gamle betydning, studser man ved at læse følgende i et referat fra tamilsagen: Vidnet dr.jur. NN, der var indkaldt som juridisk ekspert i flygtninge- og asylforhold, undsagde Ninn-Hansen. – Gjorde han det? Han der bedre end et lægvidne burde vide, at som vidne bør man ikke fælde dom. Det tilkommer kun dommerne. Sagde han virkelig han ønskede sig Ninn's hoved på et fad? Næh, journalisten mente nok bare: han

tilbageviste de argumenter, hvormed Ninn-Hansen havde forsvaret sin handlingemåde.

Om skibskreditsagen sagde Radioavisen for nylig, at ministeren (Mimi Jakobsen) havde undsagt revisionsgruppens rapport. Sagde hun virkelig: 'De skal eddermuk' me få med mig at bestille!''? Og Jyllands-Postens Maria Jakobsen skriver om en mordsag, hvor far og søn er tiltalt, at sidstnævnte 'undsagde sin slyngel til far? Nej, teksten fortsætter med ordene: 'I stedet forklarede han ...' – så meningen er igen blot, at han afviste faderens forklaring.

Skal vi acceptere den nye betydning – eller anse eksemplerne for journalistiske svipsere?

Jørgen Hilden
lektor, læge, Hellerup

! Den traditionelle brug af verbet *undsige* er at den der *undsiger* en anden person, erklærer at et hidtil bestående troskabs- eller solidaritetsforhold hermed ophæves. Når personen A undsiger B, annullerer han alle tidligere aftaler om sammenhold med eller loyalitet over for B.

Men en undsigelse er ikke et simpelt kontrakt- eller løftebrud, for når A undsiger B, ligger der altid i det at A mener at B har udtalt eller foretaget sig noget som gør at aftalte eller underforståede betingelser for sammenhold eller loyalitet er bortfaldet.

Dette at undsige er noget der hører forrige tider til, da man ikke havde ju-

rister til at udfærdige kontrakter, aftaler og skøder, dengang man måtte nøjes med at et ord var et ord: Hakon Jarl undsiger kong Harald Blåtand, adelen undsiger Christiern II, og lutheranerne undsiger den pavelige autoritet.

Den nye brug af *undsige* er en vide-reudvikling af den gamle. Nu undsiger man øjensynlig udsagn og forklaringer, dvs. man udtaler at man ikke er med-ansvarlig for, at man tager afstand fra, hvad en anden har skrevet eller sagt. Her er altså ikke nødvendigvis tale om definitivt brud og ubodeligt fjendskab med en anden person.

Jeg synes ikke at vi skal acceptere den slags journalistiske svipsere, begået af folk der ikke kan deres Oehlen-schläger, Grundtvig og Ingemann. Glemmes den gamle betydning, bliver der mulighed for misforståelser når man læser beretninger om ældre tids tildragelser. Og den ny betydning er ret overflødig, for så vidt som man kan udtrykke det samme utvetydigt med *tage afstand fra, fralægge sig ansvaret for, ærklære sin mistillid over for* osv.

Men hvad Jørgen Hilden og jeg mener om den sag, vil desværre ikke få nogen som helst indflydelse på sprog-historien.

EH

? Gider du med ud?

Allerførst tak for et spændende og op-lysende blad der efter min mening burde nyde lige så stor udbredelse som Jeres ligesindede indenfor arkæolo-gien, Skalk. Jeg propagerer så iv-rikt jeg kan blandt dansklærere i mit lærerkollegium på Ribe Katedralskole og andre dansklærere, jeg støder på, (jeg er selv sproglærer i begynder-sprog, så jeg føler min væsentligste op-gave er at gøre eleverne sprogbevid-ste), men næsten enstemmigt klager de

over mangel på tid til at beskæftige sig med sproglige emner.

Og så til sagen: Først en iagttagelse jeg gjorde for snart 20 år siden ved min ankomst til det sydvestjyske fra Ålborg, nemlig en meget udbredt ven-ding mellem min søns ripensiske lege-kammerater, »Gider du med ud og lege« eller lgn. udtryk med 'gider' hvor der ifølge min daværende opfattelse manglede et udsagnsord i navnemåde, f. eks.: »Gider du *komme* med ud og lege«. Jeg spekulerer stadig på om det mon er dialektalt eller bare moderne dansk?

Det andet fænomen tror jeg, jeg har bemærket de sidste 5-10 år. Det er på ingen måde lokalt; faktisk virker det særlig forbløffende på mig ved den hyppige brug i medierne; det drejer sig om en forenkling af ejestedordet i 3. person,: »De skandinaviske *regeringer* mødtes med *sine regeringer* ...« (tænk eksempel, da jeg ikke har et ægte præ-sent), hvor jeg selv uden tøven ville have sagt *deres*. Mon vi ender med et lige så enkelt system som det spanske, hvor *su* kan betyde 'hans, hendes, sin, dens, dets, (+Deres, når der er tale om at man henvender sig til en enkelt per-son)?

PS. Da undervisere i begynderprog i højere grad er nødt til / er så privile-gerede at kunne bruge mere tid på sprogbevisthed end dansklærere, er en artikel om kontrastiv lingvistik i ny og næ, som I da også bringer, både kær-kommen og med til at udbrede brugen af bladet i større kredse.

Dorte Stig Madsen
(49 år)

! Den gruppe verber som kaldes *mo-dalverber* (mådesudsagnsord) omfatter *burde, kunne, måtte, skulle og ville*.

Gide har visse egenskaber fælles med modalverberne, fx optræder det normalt tryksvagt som modalverberne, og *gide* kan forbindes med infinitiv uden *at*:

jeg gider ikke læse mere
men

jeg orker ikke at læse mere

Modalverberne, dog ikke *kunne*, har også den egenskab at de efter meget raffinerede regler kan optræde i bevægelsesudtryk uden bevægelsesverbum:

du bør på biblioteket

jeg må vist af sted
skal du ikke hjem?

Ole vil også til USA

Unge danskere bruger tit *gider* hvor lidt ældre ville sige *vil*:

gider du lige hjælpe mig?

gider du låne mig 50 kr. til i morgen?

Her pointeres *gide*'s karakter af modalverbum, og så er der egentlig ikke noget overraskende i at man også siger

gider du med ud?

hvis du gider med til byen, så...

jeg gider altså ikke i skole i dag

Og da det forekommer både i Ribe og i København, virker det ikke som om det er noget dialektalt!

Reglen for brugen af *sin* og *deres* er at *sin/sit/sine* henviser til et entalssubjekt, mens *deres* henviser til et subjekt i flertal:

han er højere end sin far
de er højere end deres far

Går vi tilbage til middelalderdansk, ser vi at *sin/sit/sine* bruges med ved entals- og flertalssubjekter. Der er således flere runesten som oplyser at et par brødre rejste denne sten over sin fader

– altså nøjagtig som i norsk og svensk den dag i dag.

Senere fik vi, vistnok under tysk indflydelse, *deres* som henvisning til flertalssubjekt, men situationen er aldrig blevet stabil på dette punkt. Det har altid kunnet skifte mellem *sin* og *deres*, og den regel jeg nævner ovenfor, beskriver en norm eller et ideal, ikke virkeligheden.

EH

! Jensen er (en) klokker

På dansk bruges der ikke artikel ved substantiver, der betegner nationalitet, profession eller lignende. Dog indsættes artiklen, når substantivet kombineres med et adjektiv:

Han er dansker –

Hun er en typisk englænder

Han er tandlæge –

Hun er en dygtig musiker

Osv.

Det passer med min egen sprogbrug. Imidlertid hører man undertiden – måske mest blandt unge – sætninger som f.eks.:

Jeg vil gerne være en fotomodel

Han er jo ikke en dansker

– altså *med* artikel! Er der ved at ske en ændring af det danske sprog på dette område – evt. under påvirkning fra engelsk (jf. he is a Dane, she is a model)?!

Jørgen Nørby Jensen
Odense

! Reglen er at der i disse forbindelser ikke bruges artikel når det drejer sig om neutralt at tilskrive en person en egenskab:

Ole er blikkenslager

er Holm diabetiker?

Lise er socialdemokrat

Hanne er læge

Anderledes når der kommer noget vurderende med i udtrykket; så skal vi have ubestemt artikel:

Ole er en nar

er Holm en god forfatter?

Lise er en trofast socialdemokrat

Hanne er en god læge

Det vil sige at vi kan skelne mellem fx

min fætter er klovn

min fætter er en klovn

Den første sætning fortæller om fætters profession, den anden kun om visse uheldige egenskaber.

Jeg har aldrig selv lagt mærke til formuleringer som *jeg vil være en fotomodel* eller *han er jo ikke en dansker*. Men jeg har spurgt mig for og af andre fået bekræftet at det kan man høre hos unge mennesker, og det er formentlig en tankeløs anglicisme.

EH

? Vidnet er død(t)

Er der forskel på brugen af *død* og *dødt* når grundledet er et navneord i intetkøn som *vidnet*, *barnet* og *dyret*?

For nogle uger siden stod der *Vidnet er død* i en overskrift på forsiden af Weekend Avisen.

Poul Skårup
Tillerup

! Således spugte Poul Skårup i forrige nummer af Mål & Mæle, og jeg svarede på spørgsmålet. Poul Skårup har i et brev takket for svaret, men oplyser samtidig at det faktisk var noget andet han ville have at vide.

Så jeg svarer en gang til!

Vi har et verbum, *at dø*, og det bøjes: *dør – døde – er dødt*. Vil man meddele om dødens indtræden, altså en trist begivenhed, hedder det

vidnet er død (for 14 dage siden)

det lille føl er død i nat

Altså ingen bøjning af død når det drejer sig om verbet. Undtagen i flertal!

Det kan kun hedde

mine naboer er døde for over tre år siden

Formen *døet* findes også, men kun i overført betydning 'er forbi':

bifaldet var endelig døet bort

nu er protesterne vist døet hen

I ældre tid og i meget specielle forbindelser har vi formen *har døet*. I Soyas skuespil Frit Valg (1948) er der en af skuespillerne som skal dø to gange.

Det får hun at vide af suffløsen:

– De ska' ikke sige noed – De ska' dø!

– Ska' jeg dø?

– Javist!

– Jamen jeg har jo døet én Gang – ?!

Nu har vi også et adjektiv, *død*, og det bøjes *død – dødt – døde*. Det betegner den tilstand ikke at være i live, og hvis det er det man mener, hedder det vidnet er død(t)
føllet er dødt

Det går derfor ikke at sige

føllet er dødt for 14 dage siden/i nat for tilstanden *død* er ikke noget der sådan lige går over. Men er subjektet flertal, får vi en flertydig sætning:

alle passagererne er døde (ved flystyrtet)

alle passagererne er døde (hvad man tydeligt ser på optagelsen)

Dø er et meget besværligt ord i dansk.

EH

? Store bogstaver inde i ord

De sidste par år er der kommet en interessant nyskabelse til i navne på forskellige firmaer og sammenslutninger: Det er brugen af store bogstaver inde

midt i et ord, hvor der i øvrigt ikke er noget mellemrum.

Eksempler kan man næsten ikke undgå at lægge mærke til: tidsskriftet TeknologiDebat, bladet MiljøDanmark, firmaet LegatRegistret, firmaet Ide-BusRejser, SPOR-NyDans. Find selv yderligere eksempler.

Jeg kan godt se det søgt smarte i fremgangsmåden. Man vil have mere opmærksomhed også om den sidste del af ordet. Hvor kommer denne idé fra? Hvad siger egentlig Retskrivningsordbogen om denne form for skriftsprog? Det kan give et ret forvirrende skriftbillede.

Der er naturligvis tale om navne, men der gives måske alligevel nogle anvisninger.

*Jens SolVang
Ullerslev*

! Hvis man har den automatiske korrektur slået til i tekstbehandlingsprogrammet Wordperfect, så kan man ikke få lov at skrive Wordperfect uden at blive rettet til WordPerfect. Og det er rigtignok ikke svært at finde mange flere eksempler: TopSyn, Super-Brugsen.

De store bogstaver inde i ord er formentlig et udslag af samme tendens til markering af leddene i sammensatte ord, som vi har ved særskrivning af navne: Odense Station Center, Dansk Olie Kompagni, Nicolin Portræt Foto, Almen Nyttig Data Service og i navne med bindestreg eller bindeprik: Tæppe-Land, Elektronik-Centret, Service-Ringen, Kloak-Service osv.

Det er i virksomhedernes interesse at fange mulige kunders interesse. Og det har alle dage været en del af strategien at have et iøjnefaldende navn og logo. Hvis skriftbilledet er rent ud forvirrende, er det næppe i firmaets inter-

esse. Men markering af andetleddet i lange, sammensatte ord er ikke særlig forvirrende. For udlændinge og dårlige læsere kan det endda være en hjælp til at overskue ordet, så de kan læse et led ad gangen.

I forkortelser som f.eks. DSB eller DVL er der i øvrigt intet nyt i, at man fremhæver et andetled i et sammensat ord: (De) Danske StatsBaner, Dansk VandrerLaug.

Det er dog ikke tilladt if. RO, og det bliver heller ikke tilladt at markere leddene i almindelig skrift.

CE

Mere om sprogets foranderlighed

Artiklen »Sprogets ulidelige foranderlighed« i sidste nummer af Mål & Mæle har afstedkommet et par lange og gode kommentarer, som fortjener at blive bragt i bladet, men som også kræver en replik fra artiklens forfatter. Samlet fylder diskussionen dog mere end der kan være i disse spalter, og vi har derfor gjort plads til indlæggene i artikeldelen i næste nummer af Mål & Mæle.

PF

Det er svært at undgå ikke at fortale sig

En beretning om dobbelte nægtelser på dansk

Noget af det bedste ved søndagen er så ganske afgjort at det er den dag Politikens sprogløst-rubrik »Oh Danmark« udkommer. Her gribes uheldige sprogbrugere på fersk gerning og citeres under hver sin overskrift der gerne er ustyrlig morsom.

Men samtidig med at rubrikkens eksempler gør søndag formiddag lidt mere farverig, har de også vist sig at være vældig nyttige redskaber i grammatikundervisningen. Fortællelser er særdeles velegnede til at demonstrere hvordan sproget hænger sammen. Derfor har jeg på mit kontor en kartotekskasse med eksempler på disse fortællelser, sorteret efter fejltypen, sådan at der er noget til enhver lejlighed.

Når jeg nu skuer ned over min samling, viser det sig at der er tre typer der er særlig rigt repræsenteret. Det drejer sig for det første om relativkonstruktioner med misforstået korrelat af typen: *Vi giver dem også franskbrød fra den lokale bager, som vi bløder op i vand og deler ud med hånden.* (Gæst i TV 2 om fuglefodring, bragt 22/12 96 under overskriften: VÅD BAGERMESTER PÅ FUGLEBRÆTTET). For det andet drejer det sig om frie prædikativer eller visse adverbialtyper (ofte tidsadverbialer bestående af *efter* + infinitivgruppe) med forkert tilknytning: *Lagt i håndjern og kun iført undertrøje og underbukser måtte tre betjente i går i Københavns Dømmervagt bære en 35-årig mand fra Estland ind til stolen foran dommeren.* (Bragt 3/3 96 under overskriften: POLITIETS NYE KAMPUNIFORM?). *Først efter*

at have kvæstet to slagtere og flygtet flere hundrede meter, lykkedes det en skytte fra Falck at nedlægge en flere hundrede kilo tung tyr i Tornemark på Sydsjælland. (Bragt 7/1 90 under overskriften: HAN KAN NOK IKKE LI' SLAGTERE). Og endelig, for det tredje, drejer det sig om dobbelt nægtelse, den fejltypen der er repræsenteret i overskriften til denne artikel, og som vi skal se nærmere på her.

Denne form for fortællelse er særlig spændende for en fransklærer, idet dobbelt nægtelse (det såkaldte »ekspletive« *ne*) er et helt normalt fænomen i korrekt moderne fransk, et fænomen der går efter regler som udlændinge må lære sig hvis de vil kunne fransk.

Særlig fascinerende bliver det så når man konstaterer at de danske fortællelser faktisk går efter de samme »regler« som det franske ekspletive *ne*. For at demonstrere dette er det nødvendigt først at give en kortfattet oversigt over sidstnævnte.

Ekspletiv nægtelse på fransk

I det nyeste større værk om nægtelserne på fransk (Claude Muller: *La négation en français* Droz 1991) beskrives de udtryk der kan styre en ekspletiv nægtelse som »omvendt (inverst) negative«. Hermed menes udtryk (som oftest verber) der i deres betydning indeholder et negativt element som medfører en negation af en ledsætnings (bisætnings) indhold, sådan at konstruktionen på en naturlig måde kan omskrives eller gengives ved hjælp af et »positivt mod-

stykke« til det styrende udtryk + en benægtet sætning ud fra skabelonen:

(1) X = Y (NEG)

Eksempelvis kan et verbum som *déconseiller* 'fraråde' betragtes som omvendt negativt, fordi det kan parafraseres som *conseiller de ne pas* 'råde til ikke at'. Ekspletivt *ne* findes navnlig i følgende tilfælde:

a. Efter forhindrings- og frygtsudtryk

Empêcher 'forhindre' svarer til 'bevirke at ikke', og *craindre* 'frygte' svarer til 'ønske at ikke':

(2) Il faut empêcher qu'il **ne** vienne.

'Vi må forhindre han kommer'

(3) Je crains qu'il **ne** vienne.

'Jeg frygter han kommer'

b. Efter benægtede tvivls- og nægtelsesverber

Douter 'tvivle på' svarer til 'tro at ikke' og *nier* 'nægte' svarer til 'sige at ikke':

(4) Je ne doute/nie pas qu'il ne soit malade.

'Jeg tvivler ikke på/nægter ikke han er syg'

c. Efter komparativ

En sætning som *Pierre est plus grand que Paul* 'Per er større end Poul' kan siges at svare til 'Per er stor i en grad Poul ikke kan leve op til'. Derfor fås:

(5) Il est plus grand que je **ne** pensais. 'Han er større end jeg troede'

d. Efter à moins que 'medmindre'

Dette udtryk svarer jo uden videre til 'hvis ikke':

(6) Je viendrai à moins que vous **ne** me le déconseilliez.

'Jeg kommer med mindre De fraråder mig det'

e. Efter avant que 'førend'

Sker A før B, sker det 'på et tidspunkt hvor endnu ikke B':

(7) Il faut rentrer la voiture avant que Papa **ne** rentre.

'Vi må få kørt bilen ind før Far kommer hjem'

f. Efter *sans que* 'uden at'

der som bekendt svarer til 'på en sådan måde at... ikke'

(8) Il s'est sauvé sans que le gardien ne s'en aperçoive.

'Han stak af uden at fangevogteren opdagede det'

g. Efter *prendre garde* 'passe på'

Udtryk der betegner påpasselighed, har generelt en vis tendens til tvetydighed. Se blot hvordan betydningen af *Pas på* skifter alt efter hvad det kombineres med: *Pas på ulven, trinet, lommetyve, svinget i Solby* over for: *Pas på fingrene/hovedet/pengene/de legende børn*. På fransk kan den styrede ledsætning konstrueres på 3 måder: uden nægtelse, med ekspletivt *ne* eller med den fulde nægtelse *ne ..pas*, sådan at man svarende til 'Pas på man ikke ser Dem' kan have:

(9) a. Prenez garde qu'on vous voie.

b. Prenez garde qu'on ne vous voie.

c. Prenez garde qu'on ne vous voie **pas**.

Fænomenet »ekspletiv nægtelse« er ikke begrænset til fransk, skønt det ser ud til at være særlig hyppigt her. Mange sprogvidenskabelige undersøgelser viser at man enten kan eller har kunnet træffe konstruktionstypen på en lang række andre indoeuropæiske sprog under tilsvarende syntaktiske og leksikalske betingelser, noget vi skal have i baghovedet når vi nu skal til at se på de danske konstruktioner. Jeg kan for øvrigt indskyde at eksemplerne fra »Oh Dan-

mark« inspirerede mig til også at nedskrive de hørte dobbelt-nægtelser jeg stødte på under arbejdet, og til at rekvirere 13 årgange af Erik Mathiasens *Presseblomster*, sådan at jeg til sidst stod med en samling på ca. 200 eksemplere.

Danske konstruktioner

Typer af nægtelser

De ulogiske nægtelser jeg har behandlet, er de tre »klassiske« typer. For det første er der tale om *syntaktisk* nægtelse der som regel udgøres af adverbiet *ikke*. Denne type, som er repræsenteret ved eks. (10), er naturligvis den der mest ligner de omtalte franske konstruktioner:

(10) BARSK FORM FOR BØRNEBEGRÆNSNING

Ved en sikring af køkkenskufferne undgår man, at farlige situationer **ikke** opstår. (O.D. 14/2 1993)

For det andet er der tale om *morfologisk* nægtelse, sådan som vi ser det i (11) og (12):

(11) OPLAGT SAG

Købmanden har hele tiden nægtet sig uskyldig. (O.D. 3/3 91)

(12) ET STÆNK STRYKNIN GI'R FORNYET LIV

Dermed nærmer bestanden sig et niveau, som giver håb om overlevelse for den sjældne rovfugl, hvis den ellers kan få lov at *slippe* for giftfri mad (O.D. 17/10 93)

Her er nægtelsen udtrykt ved en afledningsendelse (præ- eller suffiks). Og endelig, for det tredje, kan der være tale om leksikalsk nægtelse, hvor det negative ligger i selve det styrede ords betydning, sådan som vi ser det i (13):

(13) VILJEN ER GO' NOK

... møjsommeligt putter pøllerne ned

i en plastikpose. Derved har hun *forhindret* at både børn og voksne har **undgået** at slæbe dampende efterladebasker under skoene direkte hjem på Rya-tæppet. (Mathiasen 1992, 22)

De 4 syntaktiske niveauer

Ud fra den grammatiske forbindelse mellem de to negative størrelser der udgør den dobbelte nægtelse (lad os kalde dem 1. del og 2. del), kan de indsamlede eksempler deles i 4 grupper, som jeg beskriver med betegnelserne: »sætningsniveau«, »sætningsledsniveau«, »ordgruppeniveau« og »ordniveau«.

Sætningsniveau

Det er denne gruppe der svarer mest direkte til de franske konstruktioner med ekspletivt *ne*. Gruppen består af to hovedtyper. Langt den største er den der er repræsenteret ved eks. (10), hvor 1. del står i en overordnet sætning og udgøres af et verbum med »indbygget« nægtelse, mens 2. del står i en ledsætning (evt. en infinitiv med tilhørende led) der styres af dette verbum. Den anden hovedtype udgøres af adverbielle ledsætninger, hvor 1. del kan siges at ligge i forbinderleddet (konjunktionalet), mens mens 2. del befinder sig inde i ledsætningen. Svarende til de franske konstruktioner med *avant que*, *sans que*, *à moins que* og komparativ har jeg således fundet:

(14) HAN BURDE IKKE KUNNE GENVÆLGES

... forsikrer Carsten Abild (V), formand for teknik- og miljøudvalget. – Der er samme ventil på som sidst. Vi går ikke i gang med projektet *før* borgerne **ikke** er tilfredse med det, siger Carsten Abild (Mathiasen 1994, 42)

(15) Man kan ikke tabe sig 30 kg.

uden at det slet ikke kan ses. Især i din alder! (Hørt eksempel)

(16) DE KAN LI' PENG

– Vore krav er de samme. *Hvis ikke* Li Peng **ikke** træder tilbage, vil vi aldrig forlade pladsen, sagde den 22-årige studenterleder Chen Wei mandag. (Mathiasen 1989, 43)

(17) Jeg tror han vil være *mere fordomsfri*, når han bliver stor, *end* så mange mennesker **ikke** er. (TV-udsendelse 7/6 96)

Hvad angår de meget rigt repræsenterede ledsætnings- og infinitivkonstruktioner, har det været spændende at se at så godt som alle de styrende verber i eksempelsamlingen er af samme type som dem der på fransk kan følges af ekspletivt *ne*. Det drejer sig først og fremmest om de omvendt negative forhindringsverber (*forhindre*, *undgå*, *forebygge*, *forbyde*, *afværge*, *fraråde*, *slippe for* etc.), frygtudtryk (*angst for*, *risikere*) og negative menings- og ytringsverber (*dementere*, *afvise*, *forsværgelse*, *udelukke*, *tvivle* etc.). Men forvirring i forbindelse med hvad man kunne kalde »påpasselighedsverber« (svarende til det franske *prendre garde*) er også et ret hyppigt fænomen. Denne forvirring giver sig udslag i at verber som *sikre*, *sørge for*, *passer på* og *garanterer* følges af en ulogisk positiv sætning, sådan at man får:

(18) DE FLESTE ER OGSÅ TILFREDS MED DEN ENE GANG

Politiet kan ikke *sikre*, at aggressive hunde gentager deres voldsomme overfald på mennesker. (Mathiasen 1992, 70)

Ulogiskheden i (18) står i diametral modsætning til den vi så i (10). Påpasselighedsverberne, der betegner en stræben mod, kan beskrives som de po-

sitive modstykker til forhindringsverberne, der betegner en stræben bort fra. I såvel (10) som (18) har man så at sige valgt det forkerte medlem af dette abstrakt-dynamiske modsætningspar. Begge konstruktioner kan betragtes som krydsninger ud fra skabelonen:

- (19) a. forhindre at det går galt
b. sørge for at det ikke går galt.

Sætningsledsniveau

I denne konstruktionstype udgør et negativt verbum 1. del i dobbeltnægtelsen og et negativt led (subjekt, objekt, prædikativ eller præpositionsobjekt) udgør 2. del. (11) og (12) er af denne type. Her ses kombinationen negativt verbum og negativt prædikativ (nægte sig uskyldig) og negativt verbum og negativt præpositionsobjekt (slippe for giftfri mad). En stor del af eksemplerne i denne gruppe kan imidlertid regnes for forkortede ledsætnings- eller infinitivkonstruktioner af typen:

(11') nægte at man **ikke** er skyldig

(12') slippe for **ikke** at få gift i maden

Og her ser vi samme type af omvendt negative verber som i dekonstruktioner der er behandlet ovenfor.

Ordgruppeniveau

Ved denne konstruktionstype, som udgøres af substantiv-, adjektiv- og præpositionsgrupper, står 1. og 2. del af dobbeltnægtelsen inde i ordgruppen. Det er karakteristisk for den bedst repræsenterede af disse typer, substantivgruppen, at alle eksemplerne kan omskrives til små sætninger med negativt verbum (der som regel er omvendt negativt), sådan at de kommer til at nærme sig de typer vi allerede har set. Det gælder for eks. (20) der kan omskrives til (20'):

(20) VI MÅ FORLANGE REGERINGS-
INDGREB

Risiko for mangel på langtidsledige
(Mathiasen 1993, 44)

(20') Vi risikerer at der ikke kommer
langtidsledige nok.

Ordniveau

Med denne sidste type er vi nået helt
ned under ordgrænsen. 1. og 2. del af
det dobbeltnegative befinder sig nu i
samme ord. Nogle af eksemplerne i
denne gruppe er afledninger som for
eks.:

(21) De (dvs. videobåndene) er lidt
dyrere; men de er **antirefleksfri**.
(Hørt i videobutikken)

Men de fleste er sammensætninger, og i
alle disse sammensætninger er den ene
del af sammensætningen afledt af (ja
gæt engang!) omvendt negative verber,
hvorimod den anden del udgøres af det
positive modstykke til det negative be-
greb man ønskede at afværge, sådan
som vi ser det i (22):

(22) FX VÆRTSHUSE

Så er der ganske vist nogle visioner
om at lade grupper af borgere
komme i centret til **sundhedsfore-
byggende** undervisning, men den
kan jo ligeså godt foregå i andre lo-
kaler. (Mathiasen 1994, 25)

Ulogiskhederne på de 4 niveauer kan
sammenfattes ved (23):

(23) *Sætningsniveau*
forebygge at folk **ikke** bliver syge
sikre at folk bliver syge

Sætningsledsniveau
forebygge sundheden

Ordgruppeniveau
forebyggelse af sundheden

Ordniveau
sundhedsforebyggelse

Har vi så fået dobbelt nægtelse i dansk?

Dette spørgsmål stiller Erik Hansen i
sin anmeldelse af den bog som nær-
værende artikel er en forkortet udgave
af (Politiken 1.2.1997). Og han besva-
rer det benægtende. Vi har (endnu?)
ikke en ekspletiv nægtelse på dansk i
samme forstand som på fransk, hvilket
kan måles på hvor meget alle disse for-
talelser morer os: »Vi opfatter stadig
den ekstra nægtelse som en nægtelse og
ikke som en automatisk og betydnings-
tom grammatisk størrelse.« Ikke desto
mindre har vi kunnet konstatere en
påfaldende parallelitet mellem de fran-
ske konstruktioner og de danske forta-
lelser. De ulogiske nægtelser (eller den
ulogiske positiv) på dansk forekommer
på alle niveauer stort set i forbindelse
med de samme typer af udtryk som dem
der kan følges af ekspletivt *ne* på fransk.
Som allerede nævnt er det i øvrigt de
samme typer som man enten kan eller
har kunnet træffe med ekspletiv næg-
telse på en lang række andre indocuro-
pæiske sprog. Holger Sten siger i sin
dejlige bog *Nægtelserne i fransk* fra
1938: »... da pleonastisk Nægtelse
egentlig er et Produkt af Mangel på Om-
tanke hos de talende, er Emnet i sig selv
uudtømmeligt, og der er næppe
Grænser for, hvad man lejlighedsvis
kan træffe uden for de af Grammati-
kerne fastlagte Tilfælde.« (s. 338). Min
hypotese er tværtimod at selv fortales-
erne følger ganske bestemte mønstre,
og at man derfor må kunne sige at det er
de samme dybereliggende psykologiske
mekanismer der ligger til grund for de
observerede fænomener.

Hanne Korzen, f. 1944
lektor i fransk

Handelshøjskolen i København

Ømålsordbogen

De nationale ordbøger

Ethvert land med respekt for sig selv og sin kulturelle arv har én eller flere store, nationale ordbøger, og Danmark er ingen undtagelse. Fra 1793 til 1905 udkom »Videnskabernes Selskabs Ordbog« i 8 bind; fra 1919 til 1955 kom »Ordbog over det Danske Sprog« (ODS) i 27 bind; og i disse år arbejder man ved Det danske Sprog- og Litteraturselskab på en ordbog over moderne dansk, i 6 bind. Disse ordbogsværker dækker rigsdansk sprog i en periode fra 1700 til nutiden.

Dansk sprog fra 1300 til 1700 er behandlet i Kalkars »Ordbog over det Ældre Danske Sprog«, og middelalderens danske sprog vil blive mere udførligt behandlet i »Gammeldansk Ordbog«, der redigeres af medarbejdere ved Sprog- og Litteraturselskabet.

Endelig bliver det ikke-rigsdanske sprog, dialekterne, beskrevet i to store dialektordbøger: »Jysk Ordbog«, der redigeres ved Institut for Jysk Sprog- og Kulturforskning ved Aarhus Universitet, og »Ømålsordbogen«, der redigeres ved Institut for Dansk Dialektforskning ved Københavns Universitet. De to dialektordbøger dækker hver sit store dialektområde: Jylland og Øerne, mens det tredje hovedområde, Bornholm, er dækket af en ældre »Bornholmsk Ordbog«. (Der er foreløbig udkommet 3 bind af Ømålsordbogens 15 bind, mens Jysk Ordbog endnu ikke er begyndt at udkomme).

Tilsammen giver alle disse ordbøger en omfattende beskrivelse af dansk sprog og kultur gennem 900 år.

Ømålsordbogen

Ømålsordbogen (ØMO) beskriver det sprog og den kultur, der horte til det danske landbosamfund i tiden før mekaniseringen. Ordbogen omfatter en periode på 200 år, men med hovedvægten på tiden 1850–1920. Ordbogen beskriver talesprog og bygger på mundtlige kilder, dvs. på optegnelser med ældre landboer. I begrænset omfang indgår der dog også skriftlige kilder i ordbogens materiale, fx bondedagbøger, landsbyvedtægter, litterære tekster og ældre ægnsbeskrivelser. De ældste mundtlige »meddelere« til ordbogen er født omkring 1850, mens de skriftlige kilder kan række længere tilbage.

I de senere år er ordbogens materiale blevet forøget med et tekstkorpus, der består af båndaflysninger. Institutet har en stor og værdifuld samling af båndoptagelser med ældre mennesker, der taler dialekt, og som fortæller om deres eget liv og arbejde. Og efterhånden som disse båndtekster bliver aflæst og lagret på edb, kan der søges i dem efter ord og udtryk.

Ordbogen omfatter hele ordforrådet hos landbefolkningen, ikke kun de særlige dialektale ord og udtryk, og den giver en grundig beskrivelse af ordenes udtale, bøjning, betydning og brug. Ordene brug bliver illustreret ved citater fra dagligdagens almindelige samtaler. Mens ODS citerer kendte forfattere, citerer ØMO anonyme bønder, fiskere og håndværkere.

I det følgende skal der gives nogle eksempler på, hvad man kan finde i ØMO.

Gamle danske ord

I en artikel om de mange låneord i det danske sprog skriver Erik Hansen: I næsten tusind år har vi importeret ord fra udlandet, ikke bare sådan at vi har fået nye ord for nye ting og ideer, men også sådan at udenlandske ord tit har afløst gode danske ord. Se bare på denne liste over nogle af de gamle danske ord som er blevet slået ud for længe siden af tyske:

dansk	>	tysk
<i>børje</i>	>	<i>begynde</i>
<i>vorde</i>	>	<i>blive</i>
<i>fager</i>	>	<i>smuk</i>
<i>lød</i>	>	<i>farve</i>
<i>ræd</i>	>	<i>bange</i>
<i>øbe</i>	>	<i>råbe</i>
<i>brat</i>	>	<i>stejl</i>
<i>genest</i>	>	<i>straks</i>

(i antologien »Dansk Identitet?«, red. af Uffe Østergård 1992).

Men det er kun ud fra en rigsdansk synsvinkel, at ordene kan siges at være »slået ud for længe siden«. I dialekterne har de været i brug langt op i dette århundrede, og nogle af dem bruges stadig. Lad os se på deres forekomst i omålene:

børje (lydret *børre*) er almindeligt på Øst- og Sydfyn, de sydfynske øer, Agersø og Omø samt i Odsherred. Ordet bruges dog kun i udtrykket *børre op* 'slå masker op' (til et strikkesæt eller et fiskegarn), fx: »børre op til en ruse«.

vorde er nu gået af brug på Øerne, men det blev endnu i dette århundrede brugt af ældre mennesker i store dele af Sjælland og på Møn og Falster, i formen *orde* (med svind af v, og rimende på *gjorde*), fx: »den order bøs i dag« (om vejret); »han order nok til noget med tiden«; »2 fra 4 order 2«. I Jylland kan man vist stadig høre ordet. Vi har det i spontan tale i båndoptagelser fra 1970-erne, fra Sønderjylland.

fager er almindeligt i Nordvestsjælland og Sydsjælland og på Lolland. Det bruges i forbindelsen *ikke så fagert* 'ikke så godt', fx: »det er ikke så fagert med maden dér«; »det er vist ikke så fagert mere« (de er ikke så fine venner længere); »de har det vist ikke for fagert«. Vi kender ordet fra folkeviserne, og i rigsmålet kan det stadig bruges som et poetisk ord. Men i dialekterne er ordet ganske upoetisk, og det er formentlig bevaret ved mundtlig overlevering, helt uafhængigt af folkeviserne.

lød bruges om farven på dyrs hårlag eller menneskers hud, fx: »den er mørk i loden« (om en ko).

ræd er optegnet spredt på Øerne, især på Fyn og de sydfynske øer. Ordet udtales med hårdt d, hvad der svarer til, at den gamle form er *rædd*. Men »ordet er nu vist nok helt afløst af *bange*«, skriver en fynsk meddeler omkring 1930. Derimod er ordet stadig almindeligt i Jylland, hvor det også bruges i byerne, og også af unge mennesker.

øbe er ikke almindeligt i omålene. Det er kun optegnet på Ærø, og her har man lånt det fra Als. Ærø har i perioder hørt under hertugdømmerne. Der har fra gammel tid været færgeforbindelse mellem de to øer, og mange ærøboer har arbejdet på Als. De bragte ordet *øbe* (og andre ord) med sig hjem til Ærø, hvor ordet fik den lydrette form *eve*, fx: »han stod og evede«; »gå ud og ev på ham«. Ordet bruges ikke længere på Ærø, men ligesom *vorde* findes det i spontan tale i båndoptagelser fra Sønderjylland fra 1970-erne.

brat i betydningen 'stejl' er almindeligt på Sjælland, fx: »den bakke er meget brat«; »en brat klint«; »der er meget brat op«; »for enden af revet går det brat ned«. Den sidste frase kan vist også bruges af rigsmålstalende, men de tillægger den betydningen 'går det pludselig ned'.

genest er det eneste ord på listen, der er gået af brug for længe siden i alle dialekter. (Det blev dog brugt i dette århundrede af fiskerne i Gilleleje, men som svensk låneord, med udtalen *jenest*).

Alle disse ord behandles udførligt i ØMO, men den korte beskrivelse her er tilstrækkelig til at vise, at mange gamle ord har overlevet længere i dialekterne end i rigsmålet.

Men det betyder ikke, at de dialekttalende generelt har været afvisende over for nye ord eller over for låneord. Alle de tyske låneord i listen ovenfor (*begynde, blive* osv.) er almindelige i dialekterne på Øerne, med én undtagelse: *smuk*. Kun på Møn bruger man *smuk* i betydningen 'fager'. Alle andre steder siger man *køn* og *pæn*.

Formord

Som nævnt i indledningen indeholder ØMO ikke kun særlige dialektord, men også helt almindelige ord som *han* og *hun, komme* og *gå, god* og *dårlig*. Bind 3 indeholder forholdsvis mange af de såkaldte form-ord, dvs ord med overvejende grammatisk betydning som *de, der, det, disse* og *en*, samt den bestemte artikel *-en*. Artiklerne om disse ord indeholder mange beskrivelser af mere grammatisk art. Her skal kun nævnes et enkelt eksempel, fra artiklen om den ubestemte artikel *en*.

Som betydning 6 anføres: »foran sb [substantiv] der anvendes i generisk betydning, betegnende art«, og der anføres eksempler som »en hest det er et klogt dyr«; »en husmand han havde jo ikke maskiner«; »der er mange ben i en gedde«. Som det også anføres i artiklen, kan ubestemt form singularis i denne betydning ofte erstattes af nøgen form pluralis: heste er kloge dyr; husmænd de havde jo ikke maskiner; der er mange ben i gedder. Og det interessante

er nu, at der også kan henvises til singularis-formen med et pronomen i pluralis, fx: »en ræv de kan veje op til 16 kilo«; »hvis vi møder en grævling, så er de farlige« – eller med det henvisende pronomen foran: »de kan få trommesyge, en ko«; »de kunne hitte på hundrede ting, en bonde jo« (dvs altid finde på noget at sætte karlene til).

De fleste af eksemplerne er udskrevet fra båndoptagelser, og det fremgår klart af optagelserne, at der ikke er tale om fortællelser. Der er ingen brud på sætningsmelodien og ingen tilløb til rettelser. En af fortællerne gentager tværtimod konstruktionen: »for en ræv de vil sgu bide – en anskudt ræv de bider skam«. Fra et indholdssynspunkt er konstruktionen da også fuldt ud logisk: Når »en ræv« har generisk betydning, refererer udtrykket ikke til én enkelt ræv, men til ræve i almindelighed. Man kan derfor erstatte »en ræv« med »ræve«, og man kan henvise til »en ræv« med *de*.

Formentlig er konstruktionen ikke specielt dialektal – dvs. geografisk afgrænset – men nok specielt talesproglig.

Leksikonafsnit

Som nævnt i indledningen bygger ordbogen helt overvejende på mundtlige kilder. Materialet er indsamlet hos de mennesker, der talte dialekt. Dialektforskerne har siddet ude hos folk med spørgelister og papir og blyant, eller i nyere tid med båndoptagere.

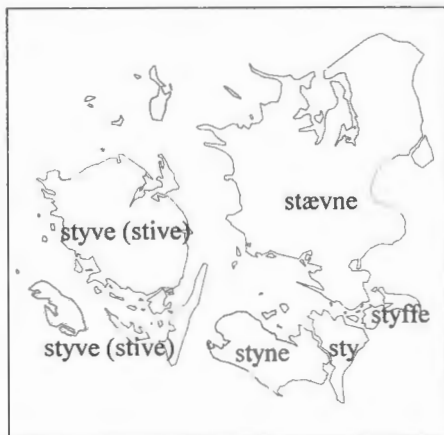
De første optegnere specialiserede sig i hver deres emner (fx brygning, tærskning og fiskeri) for bedre at få alle detaljer og hele ordforrådet med. Et dialektord, der ikke blev optegnet, er tabt for eftertiden. Materialet er således et unikt materiale; det indeholder et væld af oplysninger, som man ikke finder andre steder, ikke kun om sproget, men

også om den verden, som sproget er knyttet til. Og ordbogen medtager i vidt omfang de saglige oplysninger. Det sker i definitioner, citater og særlige leksikonafsnit.

Som eksempel på et leksikonafsnit skal her bringes et mindre uddrag af artiklen *gærde*, der handler om de flettede risgærder, der var almindelige omkring markerne helt op i dette århundrede, især på Møn og Lolland-Falster:

»*Risgærder* var især almindelige på M og L-Fa. Som gærdemateriale (*gærdsel*, *hegning*, *vindsel*, *gærdeskov*, *gærdelukke*) brugte man oftest pileris, især af *gråpil*; gærdearbejdet foregik tidligt om foråret; først blev det gamle gærde *brækket af* eller *taget op* og samlet i knipper til *gærdebrænde*; derpå blev pilene *stynet* (jf *styne* m henv); risene blev ordnet og lagt langs med gærdet (jf *lægge an* ell *ud*), nogle af dem blev helt eller delvis afkvistet (jf *snede*, *snøde* (af ell *ud*)); de længste (*stængerne*) blev sorteret fra til anden brug, andre blev udvalgt (og evt flækket) til *gærdestavrer*, der blev tilspidset i enden (jf *hvsæsse*, *hvætte*, *spidse stavrer*); stavrene blev banket i jorden med en *stavrebanke* ell *-kølle*; derpå blev risene flettet ind mellem stavrene (jf *flette*, *hegne*, *lukke*, *sætte*, *vinde*, *væve*, *vøve gærde* og *binde-*, *flette-*, *vindegærde*); på M og L-Fa flettede man ofte 3 vandrette lag ris i gærdet (jf *gænge*, *jæder*, *lag* og *ris* m smstnr) med de mindste ris i underste lag ..«.

De dialektale fagord i afsnittet er kursiverede, og kursivering er lig med henvisning. Man får for eksempel at vide, at gærdematerialet kan hedde *gærdsel*, *hegning*, *vindsel* osv., og man kan så slå op under disse ord for at få flere oplysninger. Og hvis man følger henvisningen til ordet *styne*, vil man se, at det kun hedder *styne* på Lolland, mens det an-

dre steder hedder *sty*, *stykke*, *stye* (*stive*) eller *stævne* (se kortet). Her er det for en gangs skyld et lollandsk ord, der er blevet rigsmålsord, hvad der må hænge sammen med, at gærdefletning var typisk for Lolland og holdt sig længst der. Derimod er det det sjællandske ord *stævne*, der bruges af historikere og museumsfolk, når de taler om *stævningsskove*.

Forskellen på dette leksikonafsnit og et almindeligt leksikonafsnit er, at ordbogen anvender den folkelige terminologi. Man får hele tiden at vide, hvad ting og handlinger hedder, og vel at mærke, hvad de hedder på Øernes dialekter.

Leksikonafsnit findes både under substantiver og verber. Under *bi* er der en beskrivelse af bier og biavl, under *bord* et afsnit om stuebordenes indretning, under *bage* et afsnit på 3 spalter om bagning i den gammeldags murede bageovn, og under *fastelavn* en skildring af fastelavnens dyster, optog, lege og gilder med 200 ordhenvisninger.

Små genrer

Folkesagn og folkeeventyr er blevet indsamlet af folkemindeforskere, ikke af dialektforskere, og sagn og eventyr

hører ikke hjemme i en ordbog. Højt kan de bidrage med eksempler på dialektord. Ordsprog har derimod altid været et fælles interesseområde for folke-mindeforskningen og dialektforskningen, og det gælder i nogen grad også rim, remser og gåder. Og disse »små genrer« indgår i ØMO. Især er der mange ordsprog og talemåder i ordbogen. Fra artiklen *gærde* kan nævnes:

Ordsprog og talemåder: »de vil alle over hvor gærdet er lavest« (med variationer); »hvor de havde hunhunde og kønne piger, der var gærderne aldrig hele«; »du kan følge gærdet omkring, så er der 3 uger til byen« (drillende svar til den, der spørger: hvor langt er der til ..); »den skal hænges over et gærde og rende af« (siges om tynd kaffe; ellers er det vasketøj man hænger over et gærde).

Rim og remser: »jeg sætter dem ved et gærde, jeg har dem lige kære« (dvs. lige lidt kære); »soen sidder i gærde, og skriger jo længer jo værre«.

Gåde: »hvad går igennem gærderne og gør ikke hul?«

Orddannelse

Ordbogen indeholder en del artikler, der beskriver andetled og de ordtyper, der dannes med leddene. Det er led som *-agtig* (i *barnagtig*, *drilagtig*, *langagtig* osv.), *-er* (i *bager*, *bødker*, *hjelper* osv.), *-et* (i *fregnet*, *sorthåret*, *flabet*, *vrøvlet* osv.), *-en* (i *en råben* og *skrigen* osv.) og det tilsvarende dialektale *-ende* (i *et råbende* og *skrigende* osv.). I nogle tilfælde bygger artiklerne på meget omfattende studier i orddannelsen.

Men herudover kan man også studere orddannelse under enkeltord. Her skal gives et par illustrerende eksempler:

Det første eksempel har at gøre med drivgarnsfiskeri. I ældre tid, hvor bådene ikke havde motor, eller motoren kun havde få hestekræfter, var det meget almindeligt, at man fiskede efter sild med drivgarn. Man sejlede ud på sundet eller bæltet om natten og bandt en lang lænke af 20–40 store garn fast foran i båden, og så drev man af sted med båd og garn i nogle timer. At miste garnlænken var en økonomisk kata-

bagre (også **bagere**) adj komp - [bawrə, bawɹ] Lgl(vist alm), [ba:rə] vF(Gam); [bawəna] Lgl(SLgl) - som befinder sig bag ved ngt, kommer bag efter ngt, bagest (mods *forre*) vF(Gam), Lgl(vist alm): [di bawrə mθ:sər] Lgl(SLgl, tilsv Simm), *den bagre mark* Lgl(SLgl), [dæ ba:rə lygə] *den bagre løkke* (marknavn) vF(Gam), *ja det er inde i den* [bawɹ 'sdə:w] om den fine stue (jf *den* → *bageste stue*) Lgl(Hu, tilsv Tryg, SLgl), *fodermesteren skulle være ved de* [bawrə] *spande og hælde af* dvs ved de spande der stod ell hang bag på mælkevoغن Lgl(Mglb, jf u *bagpå*), [di bawəna mθ fe:jə] (*fige, skynde sig*) *fon* ɔ *kəmə mæ* Lgl(SLgl); [de bawrə əl] *sidste bryg* (jf *bagøl*) Lgl(Hu); også: [ha, 'ga mæj 'lɛ:n i dən 'bawrə] dvs i bagdelen Lgl(Snede LglO), jf u *bagest*).

Disposition:

opslagsord

ordklasse

udtaleformer med lokalisering

betydning med lokalisering

citater med lokalisering

Nogle forkortelser:

vF(Gamb) =

Gamborg sogn på Vestfyn

Lgl(vist alm) =

vist almindeligt på Langeland

mods *forre* =

modsat *forre* (komp af *for*)

*Eksempel
på
ordbogs-
artikel*

strofe, for så kunne man ikke fortsætte fiskeriet. Det var derfor vigtigt, at garnene var bundet fast til båden med et solidt tov. Men hvad kaldte man dette tov? Ja det havde forskellige navne i de forskellige fiskerlejer. I ordbogsartiklen *drivgarn* henvises der til, at det kan hedde *drivtov*, og fra *drivtov* henvises der videre til de øvrige benævnelser: *drivline*, *garntov*, *køltov*, *liggetov*, *liggetrosse*. *Drivtovet* er det tov, man driver med; *garntovet* er det tov, man binder garnene fast med; *køltovet* er det tov, der er nærmest kølen; og *liggetovet* er det tov, man ligger med (når man driver). Et og samme tov, men anskuet forskelligt.

Et andet eksempel er de varierende betegnelser for en smal passage mellem to gårdlænger: (1) *et gænge*, beslægtet med *gang*; (2) *en kætte* og *en kippe* 'et lille aflukke, et snævert rum', her anvendt om et udendørs »rum«; (3) *en klemme*, *en smøge*, *en smøgte*, *en slippe*, *en smuttegang*, dvs. en passage, som man klemmer sig, smyger sig, slipper eller smutter igennem; (4) og endelig *en slitte* og *en snorte*, af uvis oprindelse. Benævnelserne er forskellige, men alle velmotiverede.

Det er ikke kun Adam, der har givet tingene navne. De danske fiskere og bønder har også været kreative navngivere.

Bøjning

I næsten alle artikler om usammensatte ord finder man oplysninger om ordenes bøjning, undertiden i form af bøjningsrækker, under *flække* fx:

flække, flækker, flækkede, flækket
 flække, flækker, flakte, flakt
 flække, flækker, flækte, flækt

Her er formerne gengivet med rigsmålets stavning, men i ordbogen gengives

de i lydskrift, som lydformer, og med geografisk lokalisering.

I dialekterne har ordene ofte en anden bøjning end i rigsmålet. I enkelte tilfælde er der tale om, at dialekterne har et andet bøjningssystem. Sjællandsk og lolland-falstersk har således en énstavet passivform (fx: *bids*, *bræks*, *skils*) ved siden af den tostavede (*bides*, *brækkes*, *skilles*). Men i de fleste tilfælde er der blot tale om, at det enkelte ord går efter en anden bøjning.

Hvad tempusbøjningen angår, så er bøjningsklasserne de samme i dialekterne som i rigsmålet. De kan inddeles efter deres datids-endelse:

- ede: brølede, bøjede, hoppede
- te: bagte, kørte, købte, rakte, stemte
- de: gjorde, sagde, havde, døde
- nul: red, skød, græd, tav, jog

Men mange af de verber, der på rigsmålet hører til ede-klassen, hører i nogle dialekter til te-klassen, fx: *bandte* (bandede), *behøvte* (behøvede), *brølte* (brølede), *bygte* (byggede), *bøjte* (bøjede), *broderte* (broderede). Og omvendt kan det også forekomme, at verber, der på rigsmålet hører til te-klassen, i nogle dialekter hører til ede-klassen, fx: *bagede* (bagte), *bestemmede* (bestemte), *brugede* (brugte), *købete* (købte), *slugede* (slugte). De fleste af disse verber havde oprindelig te-bøjning (eller var indlånt med te-bøjning), men er overgået til ede-bøjning enten i rigsmålet eller i nogle af dialekterne.

På rigsmålet er der meget få verber, der bøjes med den gamle de-bøjning (*gjorde*, *lagde* osv.), men i fynsk og jysk er denne bøjning almindelig, fx: *brølde* (brølte), *kvalde* (kvalte), *solgde* (solgte), *kørde* (kørte), *smurde* (smurte), *hængde* (hængte), *brænde* (brændte), *kløvde* (kløvede). d'et er stumt, ligesom i rigsmålets *gjorde* og *sagde*.

Bøjningen med nul-endelse og vokalvekslen (*finde* – *fåndt*, *skyde* – *skød* osv.) kaldes traditionelt den »stærke« bøjning. Mange verber, der oprindeligt var stærkt bøjede, er i rigsmålet gået over til svag bøjning. Men i dialekterne kan man finde gamle former som fx: *tød* (tudede), *valt* (væltede), *brak* (brækede), *grov* (gravede), *gol* (galede), *sev* (sivede), *gren* (grinede).

For mange verber gælder det, at deres bøjning viser variation, dels fra dialekt til dialekt, og dels inden for samme dialekt. Det kan både hedde *bøjede* og *bøjte*, *bagede* og *bagte*, *tudede* og *tød*, *knækkede* og *knak*, *gnavede*, *gnavte* og *gnov* osv. Rekorden har *grine*, der kan bøjes efter alle fire klasser: *grinede*, *grinte*, *grinde* og *gren*. I rigsmålet har vi også enkelte verber med variation, fx: *låsed* og *låste*, *brusede* og *bruste*, *tiede* og *tav*, *jagede* og *jog* (jf. Retskrivningsordbogen). Men i dialekterne er variation langt mere almindelig. Det skyldes, at dialekterne ikke på samme måde som rigsmålet har været genstand for normalisering og standardisering.

Dialekternes gamle former (som *grinde* og *gren*) kan gøre sproghistorien levende for os, og variationen kan minde os om, hvor tilfældigt det på én måde er, at *flækkede*, *bagte* og *gravede* er korrekte skriftsprogsformer, mens *flakte*, *bagede* og *grov* er ukorrekte.

Udtale

Ud over sære ord er det nok sære udtaler, man umiddelbart forbinder med dialekt. Og ordbogen er da også fuld af sære udtaleformer – sære i forhold til rigsmålets former, men ikke i forhold til dialekternes lydsystemer og lydhistorie.

Slår man op under *brud* 'kvinde i den rolle hun har ved sit bryllup', så kan man i udtaleafsnittet se, at ordet udtales 'bryw, 'brøw på Østfyn (men *brøw*,

brew på Tåsinge osv.). Men hvad man ikke kan se er, hvorledes denne udtale indgår i dialektens lydssystem og lydudviklinger:

Ikke kun dette ord, men alle ord af denne type (og visse andre typer) har stigende tone i stedet for stød på Fyn (markeret med '). Derfor lyder fynsk »syngende«.

Og ikke kun dette ord, men alle ord med gammelt langt u har udtalen yw/øw, fx: 'hyws/ 'høws hus, mywle/ mowle mule, lywre/løwre lure. Der er fri variation mellem yw og øw, men modsætning til andre w-forbindelser (fx: 'tyw/'tøw tud, men 'tiw tyv).

Blødt d findes ikke i fynsk. Til gammelt blødt d svarer nul i dialekten, fx: 'bryw, 'brøw brud, gla glad, fre fred.

Ordbogen giver kun oplysninger om enkeltord. Hvis man vil vide noget om lydsystemet eller lydhistorien, må man sammenholde mange enkeltord. (Det er det dialektforskere gør, når de analyserer og beskriver dialekterne).

Sammenfatning

Her er kun givet nogle få eksempler på, hvad man kan finde i Ømålsordbogen. Men forhåbentlig er det nok til at vise, at ordbogen indeholder et væld af oplysninger af både sproghistorisk og kulturhistorisk art. Ordbogen beskriver dialektalt talesprog, men dialekter og rigsmål, og talesprog og skriftsprog, kan kaste lys over hinanden og må forstås i forhold til hinanden.

Karen Margrethe Pedersen, f. 1944
lektor og ordbogsredaktør
Institut for Dansk Dialektforskning
Københavns Universitet

Note.

Gådens løsning er: solen.

Der eksisterer kun ét sprog - modersmålet

Om oplevelsen af hjemligt og udenlandsk sprog

*Modersmaal er vort Hjertesprog
Kun løs er al fremmed Tale*

Grundtvig

En dag var Chaplin til middag hos den berømte skuespiller Douglas Fairbanks Jr., der havde en kinesisk kok. Chaplin, der lige var vendt hjem fra et kort besøg i Kina, gik ud i køkkenet og sagde til kokken: - »I aften tiltaler De mig kun på kinesisk, og så vil jeg holde en konversation i gang med Dem på en måde der lyder kinesisk. Lad Dem ikke mærke med at jeg ikke kender sproget«. Kokken indvilligede og fupnummeret lykkedes. Fairbanks blev overbevist om at Chaplin kunne flydende kinesisk.

Og det er jo en forfærdelig historie. Fordi den – ligesom vittigheder – giver liv og energi til en oplevelsesform som vi prøver at holde væk fra os, som vi ikke er så stolte ved.

Hver gang vi hører et fremmedsprog – især et helt uforståeligt som kinesisk eller swahili – så er der to forståelsesmåder der bliver sat i gang i os. Umiddelbart oplever vi de fremmede lyde som nonsens, som en art ikke-sprog. Men ved refleksion indser vi hurtigt at det kaudervælsk vi hører, er modersmål for de talende, fuldstændig på samme måde som dansk er modersmål for os. Og vi holder fast i denne noble og civiliserede oplevelsesmåde – men på et dybere bevidsthedsplan rumler den anden videre. Den får bare ikke lov at komme op.

Og derfor er den chaplinske pointe

så provokerende, for lige i dette tilfælde var vores umiddelbare antagelse – at det var en gang nonsens-pludren – jo faktisk rigtig. Vi kan grine ad dette, men det er en fundamental sprogpsykologisk mekanisme, som vi alle i større eller mindre grad ligger under for. På et eller andet plan er vi alle sprog-universalister, dvs. vi føler at der kun eksisterer ét sprog, nemlig modersmålet. Med vor klare bevidsthed ved vi at dette ikke er rigtigt, men vi reagerer på mange måder umiddelbart som om det er rigtigt. Det er det Storm P. har fanget ind med sit: »Det er i grunden mærkeligt. Franskmændene siger cheval, tyskerne Pferd. Men det er jo en hest«. Vores modersmål er det naturlige og rimelige sprog – alt andet er afarter. Det vil vi ikke rigtig være ved og skubber det væk som det vrøvl det er. Men det giver alligevel et gib i os når nogen bryder fortrængningen og viser os denne måde at opleve sprog på. Fx når Bamse tager Elvis-sangen »Are you lonesome tonight?« og laver den til »Er du langsom i nat?«, og »Wear my ring around your neck« bliver til »La' nu vær' og ring hvis jeg blir væk«. Eller vittigheden om jyden der telefonerer til værtshuset »Up Town« og der svares: »Det er Up Town«. »Nå, er der optawn, ja så må I meget undskylde«.

Bag det fremmede er modersmålet

Da Løgumkloster i 1100-tallet blev grundlagt af en gruppe cistercienser-

munkes sydfrø, gav de klostret det latinske navn »Locus Dei«, dvs. Guds Sted. Ligheden mellem det danske stednavn Løgem og munkenes benævnelse er ikke tilfældig. Slet ikke. For munkene opfattede det danske ord som en slags forvansket latin: eftersom latin var kirkenes hellige sprog – en slags ursprog – måtte der ligge et latinsk ord et eller andet sted bag det primitive stednavn i denne barbariske europæiske udkant. De så deres eget sprog i det nye folkesprog de mødte.

På samme måde som Cæsar århundredet tidligere rapporterede hjem til Rom at germanerne dyrkede Mars og Herkules. Han har opdaget at vore forfædre dyrkede en krigsgud og så ment at de bare ikke kendte hans rigtige navn, disse lavtstående ikke-romerske stakler.

Dette fejlagtigt at henføre ord i et fremmedsprog til sit eget modersmål er ikke ualmindeligt. Den tyske by Regensburg hed i romertiden *Regina Castra*, således navngivet af romerne. De lavede deres befæstning ved en i forvejen eksisterende by med det keltiske navn *Radashona*, der betyder flodens vande. Ligheden mellem det latinske og det keltiske navn er igen ikke tilfældig. Romerne så ligesom munkene deres eget sprog bag det primitive folkesprog. Grundoplevelsen er altså at de andres sprog til syvende og sidst er forvanskninger af mit modersmål.

Og det er samme basale »sprogmonoteisme« der er virksom i mange låneords indgang i sproget, fx det amerikanske *sky scraper*, der jo er en fejloversættelse, aldenstund det engelske *sky* betyder 'himmel' og aldeles ikke 'sky'. De udenlandske ord knytter – naturligtvis – an til hjemligt sprogmate-

riale. Maleenheden *oksehoved* er på denne måde en fejlagtig omdannelse – foregået på tysk sprogområde – af engelsk *hog'shead*, der betyder svinehoved. Hvis den fejlagtige tilknytning til modersmålets ordstof sker efter indlænsprocessen, kalder man det folke-etymologi: *empfindlich* lånes fra tysk og omtolkes senere som afledning til ordet *om* – *omfindtlig*.

Modersmålet er det naturlige og upåfaldende

Grunden til at vi således klammer os til vort modersmåls ord, og mener at se dem i det fremmede sprog, er at vi i så høj grad har investeret tillid i dem at vi tror de er naturmødvendige. Vi tror at forbindelsen mellem ordet *hest* og hesten er absolut og ubrydelig. Så hver gang lyden optræder, er det fordi betydningen hest optræder. Grunden til at vi påstår denne forbindelse naturgiven, er at den netop ikke er det. Den er vilkårlig. Arbitrær, som den moderne sprogvidenskabs grundlægger, Saussure kaldte det. Og det er for at skjule vilkårligheden at vi er udstyret med denne ihærdige overtro på vore hjemlige ords absolutte monopol.

For når barnet lærer sit modersmål og alle mulige andre oplevelsesnormer, så er der ikke plads til vilkårlighed og relativisme. Vi tilegner os vor kulturs normer – og vi gør det så dybt at vi ikke synes det er normer: det er bare den skinnbarlige virkelighed. I den ene kultur lærer man at man godt kan spise hunde ligesom man spiser andre dyr. I den anden lærer man at det kan man bestemt ikke. Og som sagt oplever vi ikke at det er noget andre har lært os, det er vores egen holdning – for det er jo bare det menneskelige, det naturlige. Så de der spiser hunde, er umennesker. De der taler anderledes taler u-sprog.

Denne oplevelse gemmer sig også i ordet *barbars* historie. Det er et græsk ord der oprindeligt var lydmalende og altså betød noget i retning af bla-bla-bla. For grækerne var de mennesker der ikke talte græsk, altså ikke talte Sproget, nogle der bare lavede lydkaos. Ejheller er det tilfældigt at ordene *dum* og *stum* ligner hinanden. Og på russisk betyder betegnelsen for tyskere de stumme, de der ikke taler et ordentligt sprog. Naturforskeren Charles Darwin fortæller hvordan han, da han kom til Ildlandet i Sydamerika, opfattede de indfodtes tale som uarticulerede, halvt dyriske lyde.

Det er en noget infantil og egocentriske holdning. Sprogpsykologen Roger Brown har kaldt det glottocentrisme, altså sproglig egocentrisme. Og den kommer op i os hver gang vi møder sproglige anderledesheder, fx i vores reaktion overfor mennesker der taler gebrokkent dansk. Umiddelbart føler vi at de må være lidt uintelligente, lidt primitive, ja måske endda lidt ondsindede. Men hvis vi ser roligt på hvad man kan slutte af at et menneske taler gebrokkent dansk, er det faktisk ikke meget. Der kan være tale om en fornem diplomatfrue der lige er kommet til landet og kun har nået at få meget få timer i dansk. Eller det kan være en mellemstlig terrorist der kun ponsler på hvor han kan få smidt sine bomber. Det er ikke til at sige. Man kan faktisk ikke sige ret meget med sikkerhed om et menneske der taler gebrokkent dansk udover det ene at vedkommende ikke kan særlig godt dansk. Alligevel reagerer vi heftigt i vores umiddelbare sprogfølelser.

Der findes også en forsagelse af modersmålet

Så kompliceret en størrelse er sproget

at også det modsatte af glottocentrisme eksisterer: jeg kalder det glotto-masochisme, altså fornægtelsen, afvisningen af modersmålet. De fleste sprogbrugere kan meget let bringes til at forsage fuldstændig kurante sprogformer. Jeg tænker her ikke på sprogrigtighedsrepartoiret hvor der jo er tale om sprogformer med forskellig social status. Her har sym- og antipartierne en oplagt forklaring.

Vi ved hvad det hedder på dansk – men vi har ikke noget at have det i: vi kan ikke argumentere for det. Og sprogbrugere kommer derfor let på herrens mark over for selv helt ukontroversielle sprogformer. Jeg hørte engang en mand forklare en anden at det i virkeligheden var ulogisk og udansk at sige *Jeg tænder min pibe* for det er jo tobakken man tænder! Den anden accepterede uden videre. Her var to sprogbrugere altså enige om at afvise et gængs sprogligt udtryk.

Den samme usikkerhed og manglende tiltro til egen naturlige tale er ældre tiders ordrette oversættelse udtryk for. De ældste danske bibeloversættelser er et makværk af dansk. Af reverens over for grundteksten oversatte man ord for ord og overførte altså den græske eller latinske syntaks. Det har dengang lydt helt sprogstridigt, men man turde ikke ændre mere end højst nødvendigt i den hellige tekst. Man må være glad for at denne ærbødighed ikke strakte sig så langt at man også nægtede at oversætte ordene.

Ethvert fremmedsprog har en betydning i modersmålet

Sprogbrugere kan altså også sætte deres eget sprog under en skæppe. Men sædvanligvis sætter man eget sprog på en piedestal – og ringeagter som konsekvens de andre. Og der er en dyb

mærkværdighed ved de fremmedsprogede. Jeg sad engang og talte med to mennesker. Den ene var norsk, den anden dansk. På et tidspunkt i samtalen sagde jeg pludselig en sætning med en syngende, pseudo-norsk tonegang. Danskeren lo – og nordmanden bare kiggede. For ham var der ikke noget morsomt. For ligesom vi danskere synes at nordmænd taler underligt, syntes han at danskere taler underligt. Og det han hørte var jo bare at en dansker et kort øjeblik talte en lille bitte smule mindre underligt. Alle mulige andre morsomheder kunne vi le sammen af, men ikke min tonegangs-karikatur. For mig at se havde han – udlændingen – et »forståelseshul« her. Noget der virkelig var latterligt og akavet – det kunne han slet ikke opfatte.

Modersmåls-imperialismen hører ikke hjemme i vores klare fornøft. Den udgøres af vore mere dybdepsykologiske sprogimpulser. Øverst oppe i bevidstheden ved vi udmærket godt at lige så rimeligt og naturligt dansk er for en dansker, lige så naturligt er svensk for en svensker og kinesisk for en kineser. Men længere nede føler vi som sagt at der kun eksisterer ét sprog.

Eller sagt på en anden måde – ethvert fremmedsprog har en betydning i modersmålet, er en art dialekt i modersmålet. Det er ikke bare et andet sprog på niveau med mit eget.

Den uklare grænse mellem modersmål og fremmedsprog

Og lad os lige – før vi rynker for meget på næsen ad vores primitivitet – besinde os på at forskellen på om to sproglige udtryk tilhører ét og samme sprog eller to forskellige sprog, at denne forskel er noget meget overfladisk og ydre. Dvs. grænsen mellem modersmål og fremmedsprog er ikke så dyb som

vi tror. Når vi hører fx *han tog hans hat og gik hans vej* kan vi – alt efter temperament og sprogholdning – smile eller græmmes over denne variant af dansk som jo er en udfordring for rigsmålstalende. Men hvis i morgen Vendsyssel løsrev sig som selvstændig republik og fik egen præsident, administration osv, ja så ville den samme sætning jo være rigsmål i denne nye nation – og fremmedsprog for andre.

Det er jo lige netop sådanne historiske processer der gør at vi regner svensk og norsk for selvstændige sprog. En meget forstandig sprogforsker udtrykte det engang på denne måde: »Et rigsmål er en dialekt der har hær og flåde«. Den spanske sprogform kastiliansk var engang et rigsmål, men af politiske grunde ændrede det status til dialekt. Omvendt var afrikaans engang sjusket og dårligt hollandsk, indtil det blev regnet for et selvstændigt sprog, nationalsprog for de hvide i Sydafrika. På samme måde med overgangen fra vulgærlatin til fx oldfransk. Det drejer sig altså om forskelle der ikke kan udledes af sprogfænomener selv. Det afgøres af ydre politiske forhold. Og derfor er det svært at registrere for vores dybere sprogfølelse.

Altså – står vi overfor to ordformer der tydeligvis har samme betydning men forskelligt udtryk – således som *tivoli* overfor *tsivoli* – så kan vi ikke på rent sproglig basis afgøre om der er tale om to varianter af ét rigsmål, ét nationalsprog. Eller om der er tale om to nationalsprog (der så må være nært beslægtede). I det nævnte tilfælde er der tale om to varianter. Sammenholder vi derimod *tid* og *Zeit*, ja så er der jo tale om dansk overfor tysk, dvs. to nationalsprog.

Der er altså ikke nogen skarp sproglig grænse mellem modersmål og

fremmedsprog. Der er tale om et kontinuum af forskelle. Og på dette kontinuum har sprogpoltiske begivenheder da sat deres grænsepæle. Det er skel vi ikke kender på de dybere bevidsthedsplaner, og det er derfor ikke så uforståeligt at vi har samme forhåndsindstilling til modersmålet og til fremmedtalen.

Når jeg hører sprog slår jeg mit sprogøre til, jeg oplever ud fra mit modersmål, på dets præmisser – og det er meget vanskeligt at sætte sig ud over dette. Vi overfører vores modersmålsfornemmelser til fremmedsproget. Dvs. vi overfører ikke, for vi har slet ikke skelnet. De har aldrig været adskilt (sml. Freuds primær- og sekundærprocesser).

Universalisme – der findes kun ét sprog i denne verden

Et norsk studine på et af mine hold i sprogpsykologi fortalte om en meget interessant udløber af den universalistiske mekanisme. I hendes hjemlige norske dialekt hed det *snø*, og hun oplevede fx Oslo-sprogets *sne* som bedreviddende, overlegent osv. Hun var på et længerevarende studieophold i Danmark. På et af sine feriebesøg i Norge skete der hende noget mærkeligt. Hun talte i telefon med nogen fra Oslo og bemærkede – til sin store overraskelse – at hun let omstillede sig sprogligt og brugte udtalen *sne*, hvad der tidligere aldrig var sket for hende.

Det kan vel dårligt forklares på anden måde end at hendes »sprog-hetz« mod formen *sne* var blevet undermineret. Med sproghetz mener jeg her blot den naturlige distance enhver sprogbruger har til andre socio- og dialekter. Fx en dansk højstatustalendes aversion over for *tsivoli*. Hun havde i Danmark hørt ordformen *sne*

hos mennesker som hun ikke kunne tillægge de egenskaber som hun hjemme i Norge tillagde fx folk med Oslo-sociolekten. Hun havde – ubevidst og utilsigtet – fået en større tolerance over for den norske form *sne*.

Grunden er at hendes underbevidsthed – i hvilken der kun eksisterer ét sprog – ikke kunne skelne mellem de to sprogsituationer i Norge og Danmark. Hvis hun havde været på studieophold i Afrika og havde lært swahili, havde det ikke haft nogen indflydelse på hendes oplevelse af hendes norske modersmål. Men dansk er – for underbevidstheden – en slags norsk og derfor kunne det indvirke.

Den sproglige universalisme er en stærk faktor, og nogle gange sejrer disse fornemmelser endda over fornuften. I 1700-tallet mente sprogforskeren Andreas Kempe i fuldt alvor at svensk var ursproget hvorfra alle andre sprog stammede. Svensk var sproget i paradiset. Slangen talte fransk, Adam dansk – men Vorherre selv talte svensk. Jo, det er rigtigt gættet – det var en svensk sprogforsker. En anden sprogforsker havde en helt anderledes teori. Han mente at ursproget var hollandsk. Jeg tror læseren har et godt gæt på hvilket land denne sprogforsker kom fra.

Engang mente alle i Europa at ursproget måtte være hebraisk. Det stod jo i Biblen at Adam havde skabt sproget, og han måtte have talt hebraisk. Den datidige sprogvidenskab lavede lange beskrivelser af hvordan fx de europæiske sprog havde udviklet sig af hebraisk. Det var det inderste, det ægte grundprog. Det er herfra den gamle tradition stammer hvorefter dyrene julenat taler hebraisk i stalden.

Ordene er vilkårlige – derfor lærer sprogbrugerne at benægte at de er vilkårlige

Grunden til at sprognormerne sidder så godt fast, er at de er overindlært. Barnet bliver præsenteret for muligheder, men må omgøre dem til oplevelsesmæssige nødvendigheder. Det er mekanismen i socialiseringen, i at komme til at tilhøre en kultur. Når mennesket som sprogvæsen således er splittet mellem ordenes objektive vilkårlighed – en hest kunne godt hedde noget andet – og deres subjektive nødvendighed – hesten kan ikke hedde andet end *hest*, så er vi fristet til at blive ordmagiske. Altsammen for at holde fast i nødvendigheden. Udviklingspsykologen Piaget spurgte engang nogle børn om man ikke ligeså godt kunne kalde solen for måne: Nej, svarede de for så kunne den jo ikke skinne om dagen!

Ordmagien er netop den sproglelse der håndhæver nødvendigheden mellem ord og ting så kraftigt at ordet simpelthen hiver tingen med sig. Det er den virkelige baggrund for det gamle påbud at man ikke må tale om fx fanden. Det er ikke bare fordi det ikke lyder pænt, det er fordi – som det hedder med talemåden: *Når man taler om fanden så kommer han*. Det pudsige ved denne talemåde er at den jo kritiserer sig selv, og den er da også blevet omdannet til: *Når man taler om solen så skinner den*.

Ældre kulturer tog ordmagien meget alvorligt. Fx havde både mennesker og byer hemmelige navne. *Rom* – på latin: *Roma* – hed således *Amor*, altså *Roma* stavet bagfra. Da byen engang blev erobret, var man overbevist om at det hemmelige navn måtte være røbet. Sårbare ting måtte beskyttes og farlige ting måtte omskrives med beskyttelsesnavne, så man kunne tale om dem uden

at hidkalde dem. Det gamle indoeuropæiske ord for bjørn er forsvundet i dansk. Ordet *bjørn* er et sådant beskyttelsesnavn der oprindeligt betød – den brune. Sml. at ulven kunne kaldes *gråben*.

Ordmagi giver tryghed. Den værner om modersmålet ved at afvise enhver tanke om vilkårlighed og tilfældighed. Forholdet mellem ord og ting er ikke bare en konvention, forsikrer den. Det har dybe årsager. Ord og ting hænger sammen. Storm P. har derfor – oplevelsesmæssigt set – ret når han synes det er dybt mærkeligt at franskmændene kan finde på at bruge ordet *cheval* om noget der tydeligvis er en hest.

En slags omvendt ordmagi var det, da en gruppe polynesiske sprogstuderende i London havde store vanskeligheder ved at udtale det engelske ord *such*. På deres modersmål betegnede dette lydlig udtryk nemlig de kvindelige kønsorganer. Og vi husker vel alle fra vor skoletid det helt eventyrligt morsomme i at udtale det engelske ord for gris. Tænk at man ustraffet kunne sige sådan et ord højt til læreren!

Moderne ordmagi

Et moderne eksempel på en ordmagisk udløber af sprog-universalismen ses i følgende citat (fra Grue-Sørensen, K. *Opdragelsens Historie 2*. 1966:150): »Daniel Defoe (...) foreslog oprettet et engelsk akademi mage til det franske til omsorg for det engelske sprog, som han anså for det nobleste, det mest omfattende og udtryksfulde af alle vulgære (d.v.s. almindelige, i brug værende) sprog.«

Det er selvfølgelig først og fremmest en gedigen oversættelsesfejl. Ordet *vulgar* i ældre engelsk betyder, som angivet i parentes, almindelig. Men det interessante er hvad vi overhovedet

skal med den parentes! Hvorfor skriver den danske forfatter ikke bare: »...og mest udtryksfulde af alle almindelige sprog.«. Hvorfor skal den danske nutidslæser har disse sproghistoriske mellemregninger med? Ja forklaringen kan jo kun være at Grue-Sørensen synes at der – egentlig – står vulgær i grundteksten, nemlig ordet *vulgar*.

Denne ord-identifikation på tværs af nationalgrænser – altså virkelig universalisme – er faktisk ikke sjælden. I en historiebog læses følgende oversættelse af Herodot (Thomsen, R. Oldtidens penge. 1994, 4:7): »Karthagerne fortæller også om et sted i Libyen [Afrika], hvor der bor mennesker uden for Herakles' støtter [Gibraltar-strædet]«.

Hvorfor bliver ordet *Libyen* nu blandet ind i teksten, når det faktisk handler om Afrika?. Fordi der står Libyen i den græske tekst? Jamen det gør der jo ikke. Der står højt og tydeligt: Afrika – der er nemlig anvendt det ord der på dette sprog på dette tidspunkt betød Afrika: *Libye*.

Udenlandsk er vanartet og anstrengende

Når det gælder – stadigvæk: rent dybdepsykologisk – at der kun eksisterer ét sprog: modersmålet, så vil det jo sige at alle sprog dybest set er dansk – bare på forskellige måder. Ok! – ret forskellige måder. Og så forstår vi pludselig bedre at danskere tit har det svært med fransk. Vi danskere føler at franskmænd taler skabagtigt og arrogant: fordi vi selv ville være skabagtige og arrogante hvis vi talte dansk med dette tonefald. Fransk er på denne måde i virkeligheden vanartet dansk. Og det er sin sag at tale vanartet. Der skal for en dansker en del psykisk kraft til for at tale fransk når der er andre

danskere til stede. Virkelig at kunne et fremmedsprog, det er at have sluppet denne mærkværdighedsfølelse overfor det pågældende sprog.

Modersmålet er det neutrale, det tilforladelige, det ikke-opstyltede. I min ungdom var jeg engang kæreste med en meget dejlig tysk pige. Jeg kan huske den første aften jeg mødte hende. Jeg kunne dengang tale nogenlunde flydende tysk, så samtalen og samværet gik let og muntert. Vi blev hurtigt rigtig glade for hinanden og gik hjem sammen til en hed elskovsnat. Og jeg husker endnu at jeg om morgenen havde en meget stor trang til at sige til hende om vi nu ikke bare kunne slappe af og tale dansk! Jeg tog mig i det, men fornemmelsen var der. For selv om jeg nok kan tysk, så er det altid en smule anstrengende at tale fremmedsprog. Der skal mere energi til end til modersmålet, man er mere sprogbevidst osv. Og nu hvor vi havde fundet ind til hinanden og havde givet slip på så mange andre ting, ja så var det ligesom det også ville være naturligt at slappe af på det sproglige område, bare at snakke uden at tænke og tage alle mulige forholdsregler – og det vil jo sige at tale modersmål.

Det er samme oplevelse – bare på et andet område – som en af mine studenter fortalte mig om. Han lever i et tosproget parforhold og har ikke nogen problemer med det. Hans kæreste er sydamerikaner, altså med spansk som modersmål. Han kan ikke spansk, hun ikke dansk, så de mødes i det engelske. Men, fortæller han, når de skændes, så må de begge bruge deres modersmål – som altså er gensidigt uforståeligt. De kan ikke stå der og skælde hinanden hæder og ære fra og så samtidig være sprog-venlige over for hinanden. Og der er ligesom ikke overskud til at være

i fremmedsprogs-gear når man er virkelig vred.

Sproglig tolerance

Modersmålet er ikke bare et teknisk kommunikationsredskab. Det er en identitet og en følelse. Og det er altså også en sandhed, sådan at de der ikke har den samme sandhed er en lille smule suspekter. Modersmål og frem-

med-tale – der er på mange måder et svælg imellem dem som man ikke skal undervurdere. Fordi vi dybest nede har svært ved ikke at vurdere dem efter samme alen. Og det er måske særlig vigtigt i vore kulturmøde-tider at vi bliver bevidste om disse dybdepsykologiske reaktionsmåder – og ikke bare lader os overvælde af en instinktiv og ureflekteret sprog-intolerance.

*Lars Henriksen, f. 1945
sprogpsykolog, ph.d.*

Mål & Mæle

ISSN 0106-567X

*Redaktion: Carsten Elbro,
Erik Hansen, Ole Togeby.*

Grafik: Hanne Simone

Ekspedition og tryk:

Elbro-Tryk

Håndværkervej 10

Postbox 3072, 6710 Esbjerg V

Giro 747-3494

Telefon 75 15 43 60

Mål & Mæle udkommer 4 gange om året, og abonnementsprisen er kr. 156,00 pr. årgang. Man kan tegne abonnement ved at skrive eller ringe til Elbro-Tryk. Hertil retter man også henvendelse om adresseforandring eller fejl ved bladets levering. Eftertryk af tekst og illustrationer er tilladt når kilden angives.

Spørgsmål til læserbrevkassen samt manuskripter til Mål & Mæle sendes til: Mål & Mæle, Pernille Frost, Mosevej 17, 2. th., 2860 Søborg.

Misse, Mie og Marie

Om højtidelige og uhøjtidelige personnavne

Et af de områder hvor stilistiske variationer kan komme til udtryk i det daglige omgangssprog er brugen af personnavne:

»Min mor hed Louise, men blev kaldt Isse i den snævre familie og af en del mennesker, som satte pris på hende og som min mor satte pris på. Brugen af dette navn var tegn på, at man hørte sammen henholdsvis følte sig knyttet til hinanden. Det ville ikke være muligt, at man kom til at hedde Isse for alle. Og min mor accepterede bestemt ikke at blive kaldt Isse af alle og enhver. Jeg husker at hun en dag blev tiltalt med »Isse« af et menneske, som min mor egentlig ikke havde noget imod, og de havde såmænd kendt hinanden fra barns ben. Men min mor blev lidt formel – og modparten forstod. Bagefter bemærkede min mor til mig, at det er sørgeligt, at visse medmennesker ikke har fornemmelse for, hvor langt de kan gå.«

Eksemplet viser et interessant forhold i hvad man kunne kalde personnavnets stilistik. Med vores brug af hinandens navne markerer vi de relationer vi har til hinanden. Som eksempel kan man nævne forholdet mellem chef og underordnede i en større virksomhed eller mellem studerende og deres lærere. Da jeg for mere end 30 år siden læste dansk på Københavns Universitet hos Else Dalhoff, sagde man stadig »De« og »fru Dalhoff«. Tanken om at kalde hende Else forekom absurd. At

det så siden har ændret sig, betyder ikke at der ingen regler er mere. Der er blot nogle andre regler.

Diminutiver eller kortformer

Proprier (navne) indtager jo på mange måder en særstilling i sproget, blandt andet derved at de fra et rent indholdsmæssigt synspunkt kan karakteriseres som ikke-betydningsbærende, hvilket muliggør en række vilkårlige eller halvt vilkårlige ændringer i deres ydre fremtræden. Det kommer blandt andet til udtryk i brugen af diminutive (forkortede) navneformer, også kaldet hypokorismer (kælenavne), et fænomen der er velkendt i næsten alle sprogsamfund i verden. I Danmark har man ikke tidligere ofret hypokorismerne nogen særlig opmærksomhed, vel sagtens fordi de lingvistisk set er ret ukomplicerede. Det der er specielt karakteristisk for dem, er noget ikke-sprogligt. Deres præg af fortrolighed, intimitet og individuel følelse er noget som tillægges dem i de situationer hvor de bruges, afhængigt af de personlige forbindelser mellem de talende og talesituationen i bredeste forstand. I modsætning til de nabosprog vi normalt sammenligner os med, f.eks. svensk, tysk eller engelsk har dansk ikke noget fast inventar af standardhypokorismer.

Sønderjylland

Eksemplet ovenfor stammer fra Sønderjylland, hvor brugen af sådanne navneformer tidligere var et karakteri-

stisk træk i almindelig navneskik. Som på så mange andre områder indtager Sønderjylland også hér en særstilling. For den der er interesseret i personnavne, er Sønderjylland absolut den mest spændende egn i Danmark. Her møder vi de karakteristiske kortformer som *Jes* og *Nis* og de tilhørende *-sen*-navne *Jessen* og *Nissen* foruden alle de andre, mere specielle *Bahnsen*, *Ehmsen*, *Jefsen*, *Laustsen*, *Tychsen* osv. En række efternavne er specielt knyttet til Sønderjylland. Ud over de almindelige, tyskeprægede navne kan nævnes en række gamle præsteslægters navne: *Ahrends*, *Boisen*, *Brorson*, *Ewald*, *Fabricius*, *Monrad*, *Prætorius*, *Schmidt* osv.

Sønderjylland er det eneste område i Danmark der har haft et system af uofficielle standardhypokorismer, svarende til det vi kender fra mange af vore nabolande som f.eks. England, Tyskland og Sverige. Hypokorismer kendes og bruges overalt i Danmark og i alle samfundslag, men kun i Sønderjylland kender man brugen af faste hypokorismer. Det er ikke noget mange har beskæftiget sig med, men f.eks. Anders Bjerrum nævner en del eksempler i sin gennemgang af sønderjyske personnavne og gør opmærksom på, at »vi foreløbig i alt for høj Grad mangler Kendskab til de mundtlige Navneformer fra Sydslesvig og Holsten og delvis også fra Danmark«, og Kristen Møller nævner et par eksempler i sin bog om diminutiver. Når fænomenet ikke tidligere har været beskrevet udførligt, hænger det vel også sammen med at en udtømmende og tilfredsstillende analyse ikke er mulig. Denne korte artikel har da også et mere begrænset sigte: at gøre opmærksom på fænomenet og sætte det ind i en bredere europæisk sammenhæng.

Tom, Bob og Bill

I de fleste sprog er brugen af hypokorismer et fast element i talesproget. Og i mange sprog har sådanne oprindelige talesprogelementer udviklet sig til nye officielle navne. Som eksempel kan nævnes engelsk, hvor der til de almindeligste fornavne findes et sæt af helt faste kortformer, f.eks. *Tom* (for *Thomas*), *Bob* (for *Robert*), *Bill* (for *William*) og mange andre, der bruges konsekvent i uohøjtidelig daglig sprogbrug i stedet for de fuldstændige former, uden at der nødvendigvis ligger noget stilistisk eller følelsesmæssigt i brugen. At kalde USAs præsident William Clinton er vel nærmest utænkeligt.

Til at udtrykke en almindelig velvilje, en førtrolighed overfor navnets bærer har man så i mange sprog et særligt sæt af diminutivsuffixer – i engelsk f.eks. *-y*: *Tommy*, *Dicky*, *Billy*. Her kommer det ganske vist lidt an på situationen idet voksne nok vil være utilbøjelige til at bruge sådanne former til andre voksne. Der kan godt ligge en vis nedlædning i et *Tommy*. At disse *y*-navne så har været brugt i andre lande som officielle fornavne, kender vi helt tilbage fra forrige århundrede, hvor navne som *Henry*, *Willy* eller *Harry* i begyndelsen var højstatusnavne.

Kidde, Kløj og Elsmis

Inden for de givne rammer er kortformer af alle navne mulige selvom visse former er mere almindelige end andre. Det gælder ikke mindst de sønderjyske kortformer. Det er karakteristisk at sønderjyderne på én gang har haft en særlig sproglig kreativitet når det gælder dannelsen af helt frie, originale navneformer, og samtidig har et system af faste kortformer som f.eks. *Kidde* (af *Christian*), *Fidde* (af *Frederik*),

Heise (af *Heinrich*), *Klāj* (af *Nikolaj*), *Anmigret* (af *Anne Margrethe*), *Elsmis* (af *Else Marie*) og mange flere. Brugen af sådanne former er mere udbredt i Sønderjylland end i det øvrige land. Der er mange flere forskellige og de anvendes i langt større udstrækning.

Går vi 50 år tilbage i tiden, kan vi skelne mellem to typer af kortformer:

- a. familiære former
- b. alment brugte former

Ved en del af navnene kan man opstille rækker af kortformer med forskellig stilistisk valør som f.eks. følgende (af Kathrine):

<i>Trine</i>	Neutral
<i>Tinne</i>	Almindeligt brugt
<i>Kati</i> <i>Kata</i>	} Familiære former

Det er meget vanskeligt at karakterisere de familiære formers følelsesindhold og stilistiske funktion generelt da der er tale om individuelle dannelser, der fungerer forskelligt i forskellige situationer, afhængigt af hvem der bruger dem om hvem og under hvilke omstændigheder.

Som en meddeler beretter:

M.S.: »Havde man først fået et sådant navn, så hed man det til gengæld også for stort set hele sin omverden. Jeg fornemmer det faktisk som et totalt navneskifte.«

De alment brugte kortformer anvendtes – når de blev anvendt – med næsten fuldstændig konsekvens. Et afgørende, men til gengæld også meget vanskeligt spørgsmål bliver så: Hvornår blev de brugt? Generelt svar: Når jævnaldrende og socialt ligestillede personer – såkaldt »almindelige« mennesker –

snakkede sammen i almindelige daglige situationer.

Som nævnt er det de alment brugte kortformer der er det mest påfaldende træk i sønderjydernes navnepraksis. Familiære kortformer og egentlige kælenavne kender vi i alle egne af landet og i alle sprogsfærer men ikke brugen af faste kortformer, et forhold som sønderjyderne også selv er bevidste om:

T.H.: »Tidligere blev man simpelt hen ikke accepteret som sønderjyde, hvis man ikke selv brugte sådanne navne.«

Tyske kælenavnsformer

Faste kortformer er som nævnt også et karakteristisk træk i mange andre sprog. Mest nærliggende er det vel her at nævne det system af kortformer, der bruges i tysk. De tyske kortformer lader sig for en stor dels vedkommende systematisere. I en artikel om kælenavne skelner Rainer Frank mellem følgende hovedtyper:

Forkortelse
alene

Su (af *Susanne*)
Greg (af *Gregor*)
Wolf (af *Wolfgang*)

Forkortelse
+ chen

Ruthchen (af *Ruth*)
Bertchen (af *Bertold*)
Juttchen (af *Jutta*)
Hartchen (af *Hartmut*)

Forkortelse
+i/y

Andi (-y) (af *Andrea*)
Hermi (af *Hermann*)
Gissi (af *Gisela*)
Ulli (af *Ulrich*)
Gabi (-y) (af *Gabriele*)
Wölfli (af *Wolfgang*)

Schweizerne har ord for at være særlig ivrige brugere af kælenavnsformer. Her skal nævnes nogle eksempler, ordnede efter Franks system:

Forkortelse
alene *Sepp* (af *Joseph*)
Bast, Basch (af *Sebastian*)

Forkortelse
+ i *Robi, Röbi* (af *Robert*)

Forkortelse
+ li *Trudli* (af *Gertrud*)
Klärlü (af *Klara*)
Mäxli (af *Max*)

Forkortelse m.
omlyd *Päul* (af *Paul*)
Mäx (af *Max*)

Ved visse navne er der hele serier af afledninger med forskellig stilistisk valør, f.eks. følgende former af Gertrud:

Trudi let hypokoristisk
Trudeli stærkt diminuerende
Trudle groft, ofte let nedsættende

At det er et problem der optager mange mennesker, viser følgende, der oprindeligt stammer fra det schweiziske ugeblad »Die Weltwoche«:

In der Schweiz ist die Unsitte – es ist wirklich eine! – sehr verbreitet, den Eigennahmen des Kleinkindes durch das Anhängen der Verkleinerungssilbe »li« zu verniedlichen: Hans-li, Eve-li, Marianne-li. Viele Kindern haftet diese Koseform während der ganzen Schulzeit, jabis in die Zeit des Erwachsenseins an und bedeutet für sie eine dauernde un bewusste seeliche Belastung. Sie

fühlen sich nicht ernst genommen und kommen in eine unbewusste Abwehrhaltung hinein.

Også fra de romanske sprog kunne der gives et righoldigt udvalg af eksempler, hvad vi dog vil afstå fra her idet vi til sidst vil koncentrere os om kortformer-nes sprog fremfor noget: russisk. Det er et generelt træk ved russisk at der til ethvert substantiv kan dannes et stort antal diminutivformer, f.eks. til ordet *mat*, 'moder': *màma*, *màtуска*, *màmuska*, *màmasa*, *màmka*, *màmenka* etc. De er opbygget på samme måde som diminutivformer i de andre sprog: til en del af ordet føjes et særligt suffiks der er hentet fra sprogets system af suffikser – i dette tilfælde de diminuerende. Det gælder selvfølgelig også for personnavnenes vedkommende. Her er f.eks. de almindeligste afledninger af navnet *Aleksandr*:

Al-	Aleksa-	Aleksan-
<i>Alek</i>	<i>Aleksasa</i>	<i>Aleksanja</i>
	<i>Sasa</i>	<i>Sanja</i>
	<i>Sasok</i>	<i>Sàn'ka</i>
	<i>Sasura</i>	
	<i>Sura</i>	

Til hvert af disse »halvnavne« kan der nu dannes en nærmest ubegrænset række af diminutivformer, f.eks. til *Sùra*: *Sùrenok*, *Sùrusa*, *Sùrisce*, *Sùrisecka*, *Sùrusecka* m.fl. Selvom de mange former ikke er helt entydige, lader de sig dog indordne på en skala som f.eks. disse former af navnet *Jùrij* med hver sin værdi:

positive former:	<i>Jùrocka</i> , <i>Jùrik</i>
neutral form:	<i>Jùrka</i>
negative former:	<i>Jùrisce</i> , <i>Jùraska</i> , <i>Jùriska</i> , <i>Jùrcisce</i>

Brugen af de russiske navneformer kan næsten bedst illustreres med et eksem-

pel fra en bestemt russisk landsby hvor forskellige former af to meget almindelige fornavne *Ivàn* og *Màrija* varierer i indholdsværdi alt efter hvem der anvender dem – om hvem. Der er forskel på om man er barn og bruger en bestemt form af en voksens navn, eller om den talende selv er voksen. For eksempel er former som *Vàn'kja* og *Màn'kja* helt neutrale når voksne anvender dem om børn. Når voksne derimod bruger dem om andre voksne, får de straks en antydning af noget nedvurderende. Man kan ikke sige *Vàn'kja* til enhver *Ivàn* og regne med at det bliver opfattet på samme måde.

Almindeligvis er det *Vànja* og *Mànja* der er de neutrale, men her i dette sprogsamfund får disse former – i hvert fald når de anvendes om børn – ofte præg af kælenavne. Endelserne *-usko* og *-uska* giver navnene et familiært, fortroligt præg undtagen når de anvendes om ældre mennesker. Så er *Ivanusko* og *Marjuska* helt neutrale. Noget lignende gælder for flere andre suffikser der er knyttet til forskellige aldersklasser og kun bliver subjektivt ladede når de anvendes om personer i andre aldersgrupper end dem de tilhører.

For øvrigt har vi en del russiske kortformer i vort eget navnerpertoire, både mere almindelige former som *Anja* (af *Anna*), *Nina* (af *Anna*), *Sonja* (af *Sofia*) og *Katinka* (af *Katarina*) og også en del mindre almindelige, f.eks. *Manja* (af *Maria*) eller *Tanja* (af *Tatjana*), navne som hos os – i modsætning til hjemlandet – er officielt acceptable og ikke har nogen subjektiv valør.

Georg Søndergaard, f. 1938
lektor i dansk sprog
Odense Universitet

Systematisk oversigt over danske hypokorismer

Forkortelse + e

Kalle (af *Carl*)
Tinne (af *Cathrine*)
Kidde (af *Christian*)

Forkortelse med *s*-indskud

Ingse (af *Inge(r)*)
Dotse (af *Dorte*)
Misse (af *Marie*)

med *n*-endelse

Vibsen (af *Vibeke*)

Forkortelse + er

Bigger (af *Birgit*)
Tobber (af *Torben*)
Asser (af *Aksel*)

med *s*-indskud

Topser (af *Torben*)

Forkortelse + en

Betten, Bitten (af *Elisabeth/Birthe*)

med *s*-indskud

Ingsen (af *Inge(r)*)

Forkortelse + i

Kuddi (af *Kurt*)
Rudi (af *Rudolf*)

Forkortelse alene

Mik (af *Michael*)
Dot (af *Dorthe*)
Fie (af *Sofie*)

med *s*-indskud

Vibs (af *Vibeke*)
Mis (af *Marie*)
Ges (af *Georg/Gert*)

Reduplikation

Fiffi (af *Sofie*)
Mimi (af *Marie*)
Diitti (af *Christine*)

Forkortelse af flerleddede navne

Sjønne (af *Niels Jørgen*)
Svogge (af *Svend Åge*)
Anmigret (af *Anne Margrethe*)
Elsmis (af *Else Marie*)

Mål & Mæle 1974–1997

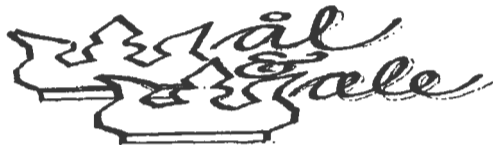
I 1997 er vi gået ind i Mål & Mæles 20. årgang, og på redaktionen mener vi at det må være på sin plads at markere dette jubilæumsår på forskellig vis. At det har det taget 23 menneskeår at producere disse 20 tidsskriftsårgange, gør ikke jubilæet mindre rundt!

Mål & Mæle i rumalderen

I løbet af dette år vil Mål & Mæle for det første tage et skridt ud i det verdensomspændende elektroniske kommunikationssystem, Internettet. På Internettet kan man modtage og sende elektronisk post, e-mail, og for folk der »kommer elektronisk forbi« på deres computere, kan man præsentere sig på en såkaldt hjemmeside, som er en slags udstillingsvindue med en invitation til at »kikke indenfor« og få mere at vide.

Logik & logak – ny bagside

Blandt andet til hjemmesiden ønsker vi os i jubilæumsgave et Mål & Mæle-logo, som vi hermed opfordrer vores læsere til at hjælpe os med at finde på. Vi har foreløbig i dette år suspenderet vores bagside med »Sprogviden« og i stedet reserveret bagsiden bl.a. til læsernes kreative forslag, hvad enten de er seriøse eller bare sjove. Send os derfor en tegning, en skitse eller en forklaring i ord, som vi kan lade gå videre til tegneren, der foreløbig har arbejdet med hvad redaktionens begrænsede fantasi kunne fostre:

På bagsiden vil man derudover kunne finde »sprogligheder« af dén art som ikke kræver et svar, fx pudsigheder, fortælelser og kreativt sprog, og vi vil desuden have en lille rubrik med forklarede nye ord. Også her modtages læsernes bidrag med glæde.

Nyt register

Sidst men ikke mindst skal jubilæet markeres med et nyt register for alle Mål & Mæles foreløbige årgange. På nuværende tidspunkt eksisterer der to registre: ét som dækker årgangene 1–12 og ét som dækker 13–17. Efter denne årgang udsender vi først i det nye år et samlet register som kan erstatte disse to, og som derudover er ajourført frem til og med 20. årgang.

